

2.3.1. A TÖRTÉNELEM TÖRVÉNYEI

Történészek, történetfilozófusok szakmájuk legsúlyosabb ismerelméleti problémájának azt az ellentmondást tekintik, hogy a történelmet reflektáló szubjektum maga is szükségképp történeti.

Senki sem helyezheti magát kívül a történelmen, hogy azt azután kívülről (mintegy az örökkévalóság nézőpontjából) ítélje meg. *Történeti reflektál történetit* – hogyan is kerekedhetne ebből hiteles reflexió?

Történészek, történetfilozófusok azt is panaszzolják, hogy se-hogy sem tudják megállapítani, mi a történelmi folyamat „értel-me”; merre tart, hová vezet. Csak a legbutábbaknak (vagy legel-fogultabbaknak) van erről pontos elképzelésük, a hozzáértőbbek állandó kételyek között tapogatóznak, és csak kevesen vallják be nyíltan, hogy ennek az egész „históriának” semmi felfogható ér-telme nincs.

Úgy kell a történészeknek – mondhatná valaki –, miért nem mérik fel, hogy célja csak annak lehet, aminek tudata van. A tár-sadalomnak nincs tudata, abban tehát sohasem érvényesülhet fi-nalítás. Aki a történelmi folyamat célját, értelmét keresi, nem érti a világ természetét.

Történészek, történetfilozófusok végül még arra is gyakran pa-naszkodnak, hogy képtelenek kidolgozni a történelem mozgás-törvényeit. Ha már a célját nem látjuk, látnók legalább a meghatá-rozottságát.

A történelmi mozgást azonban olyan sok, olyan átláthatatlanul sok tényező befolyásolja, hogy azokat lehetetlen mind számba venni; képtelenség szétbogozni és egyenként figyelemmel kísérni minden történelmi erőt, minden együtt és egyszerre működő ha-tásmechanizmust. A történelem mozgástörvényeinek felfedezése így csak az idők végezetére remélhető.

De azonkívül is, minden történelmi esemény konkrét: épp-olyan egyszeri és egyedi, akár egy ember. A történelmet csak-ugyan emberek „csinálják” – és sokan hiszik, hogy az ember sza-bad. Olyan véleményt is olvastam, hogy éppen ezért a történelmi mozgásban is *szabadság* érvényesül. Ahol szabadság van, ott per-sze nincs szabály, nincs törvény – ott nincs tudomány.

Hogyan is állunk tehát a történelem törvényeivel? Vannak ilye-nek? Megismerhetők? Vagy talán nincsenek is?

A világban idő működik, tehát a világ folyamat.

Ha az egységes világfolyamatban szükségszerűség, legitás ér-vényesül, a történelemben is érvényesülnie kell. A történelmi

mozgás – mint minden más mozgás – bizonyos szabályok (törvények) szerint mehet csak végbe.

Milyen törvények szerint?

Hogy erre válaszolhassunk, mindenekelőtt azt kellene tudnunk: egyáltalán mi az, hogy történelem.

A történelem mindenesetre az idő működése valamiben. Miben működik az idő, amikor mi történelemről beszélünk? Semmi esetre sem magában a történelemben, hiszen azt mondtuk, éppen az idő működése a történelem. Akármilyen talányos kategória is az idő, annyi bizonyos, hogy saját működésében nem működik.

Akkor tehát miben működik az idő? Azonkívül, hogy az egész világban, ennek a világnak minden viszonylag autonóm formációjában is folytonosan működik. Az egész világfolyamatban és az összes részfolyamatokban, amelyekből az egész integrálódik. Az idő nem is más, mint konkrét világbeli struktúrák állandó mozgása, változása, szummálódása. Az idő tehát mindig *valamilyen struktúrán belül* működik. Éspedig oly módon, hogy újra meg újra összefoglalja, szummálja, múltjához képest folyamatosan átalakítja azt a struktúrát.

Az idő működése éppen ezért annak a struktúrának a törvényei szerint megy végbe, amelyen belül hat.

Nos, melyik az a struktúra, melyet az idő folyamatosan megváltoztat, amikor mi történelemről beszélünk? Minden bizonnyal az emberi társadalom.

Azt akarom mondani, hogy megítélésem szerint a történelemnek nincsenek külön törvényei. Igenis vannak törvényei viszont a társadalomnak, amelyen belül a történelmi idő hat. A *történelmi* mozgást eszerint a *társadalom* törvényei határozzák meg. Miért is lennének külön törvényei a történelemnek, amikor az nem más, mint az emberi társadalom időbelisége? Éppen a társadalmi struktúra örökös változását, szummálódását nevezzük történelemnek. Világos: a *társadalmi* mozgásban (a szummálódás általános szabályai révén) csakis *társadalmi* törvények érvényesülnek.

Vannak társadalmi törvények? Úgy mondják, vannak. Ugyanazok a jól ismert *természeti* törvények ezek, amelyek az organikus, funkcionális, szelektív struktúrák működését általában is meghatározzák. Jól tudom most már, hogy az emberi történelmet nem

lehet egészében (a maga teljes komplexitásában) szemlélni. Azt ilyen-olyan szempontok szerint, ilyen-olyan szegmentumokra szokás felosztani, mert különben beleveszünk a szétfolyó határtalanba. De akárhány viszonylag autonóm szegmentumára osztjuk is fel a történelmet (nemzetek, kultúrák, tudományok, művészetek történetére), azok mozgását mind az organikus, funkcionális struktúrákban szimultán ható, mondhatni *együtt ható* természeti törvények határozzák meg.

Így gondolom én.

Lehet azonban, hogy tévedek, vagy félreértem a kérdést, mert csakugyan, ahhoz képest, amennyit történészek, történetfilozófusok töprengtek rajta, túlságosan is egyszerű ez a dolog.